

FİLDİŞİ SAHİLİ PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	14
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	17
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	24
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	27

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

FildiŐ Sahili Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS: Economic Community of West African States) üyesidir. Afrika ekonomisini entegre etmek için, 1979'da bölgedeki Serbest Ticaret Bölgesi'nin faaliyete geçirilmesini amaçlayan bir araç olan ECOWAS Ticareti Serbestleştirme Planı (ETLS: Ecowas Trade Liberalisation Scheme) devreye alınmıştır. ETLS mekanizması, gümrük vergileri ödenmeden ECOWAS Üye Devletleri arasında ürünlerin serbest dolaşımını sağlar. 1979'da ETLS yalnızca tarım ürünlerini ve el yapımı zanaatları kapsarken 1990 yılından itibaren endüstriyel ürünleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Benin, Burkina Faso, Cape Verde, FildiŐ Sahili, Gambia, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo ECOWAS üyesidir. Bununla birlikte Benin, Burkina Faso, FildiŐ Sahili, Gine-Bissau, Mali, Nijer, Senegal ve Togo 2000 yılında WAEMU olarak anılan Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği üyesidirler. Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (WAEMU) üyelerinin hepsi Batı Afrika CFA para birimini kullanır. WAEMU anlaşması kapsamında FildiŐ Sahili, ekonomik, mali ve yapısal politikalarını bölgedeki çoğu Frankofon ortağıyla koordine etmeyi taahhüt etmiştir.

Ayrıca FildiŐ Sahili, genel olarak farklı Afrika ülkelerinin ticari hayatını etkileyen çok çeşitli yasal düzenlemelerin uyumunu gözeten OHADA adlı kuruluşun da üyesidir. Son olarak ülke 2016 yılında Avrupa Birliği (AB) ile bir Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nı (EPA) onaylamıştır. Buna göre AB, FildiŐ Sahili'nin AB'ye ihracatı için gümrüksüz, kotasız erişim sağlamaktadır. FildiŐ Sahilli de 2029 yılına kadar AB ithalatının %85'i için tarifelerini kademeli olarak sıfıra indirmeyi taahhüt etmektedir.

Ticaret kara, hava veya denizden yapılabilmektedir. Türkiye ile ticaret ise genellikle uçak ve gemiyle yapılmaktadır.

Yararlı linkler:

FildiŐ Sahili Ticaret Bakanlığı <http://www.commerce.gouv.ci/>

WAEMU <https://www.uemoa.int/>

ECOWAS <https://ecowas.int/>

Banka işlemlerinden sonra FildiŐ Sahili'ndeki ithalatçıların, gümrük komisyoncusu veya ithalat denetim şirketleri (COTECNA veya BIVAC) aracılığıyla SYDAM (Otomatik Gümrük Sistemi)'dan ithalat beyanını hazırlamaları gerekmektedir. İhracatçı/İthalatçıların, Dış Ticareti Geliştirme Müdürlüğu'ne (La Direction de la Promotion du Commerce Exterieur) kaydedilmeleri ve kayıt numarası almaları gerekmektedir.

Mal gemiye yüklenmeden önce FildiŐ Sahili'nin gümrük bölgesinde miktar ve kalite kontrolü yapan iki şirket (BIVAC ve COTECNA) bulunmaktadır.

Malların sevki için genel olarak gerekli belgeler; ticari fatura, menşe belgesi, ambalaj listesi, konşimento, proforma fatura ve kontrol belgesidir. Ticari fatura olarak üzerinde alıcı ve satıcının adlarının yazılı olduğu, paket sayısı ve türünü, CIF değerini, net ve brüt ağırlıkları gibi

bilgileri içeren navlun faturalarının iki adet Fransızca nüshası gereklidir. Ayrıca iki adet menşe belgesi istenmektedir. Bir ambalaj/paketleme listesi zorunlu olmamakla birlikte gümrük işlemlerinin hızlanması açısından önemlidir. Malın alıcısını da içeren konşimento düzenlendikten sonra mal ile konşimentonun uyumlu olması beklenmektedir. Mal ithal etmek isteyenler ya da bu lisansa sahip olanların proforma faturanın nüshalarını da bunlara eklemeleri gerekmektedir.

İthalatı Yasak Olan Mallar

Ülkede genel olarak liberal bir ekonomi politikası uygulanmaktadır. Fiyatlar genellikle piyasa tarafından belirlenir. Akaryakıt (Maden, Petrol ve Enerji Bakanlığı tarafından belirlenen azami fiyatlar) ve ekmek, çimento ve et (Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından belirlenen azami fiyatlar) gibi bazı temel ihtiyaç maddelerinde istisnalar bulunmaktadır. Kakao gibi bazı tarımsal emtialar için üreticilere ödenen asgari fiyatlar, Kahve ve Kakao Konseyi gibi düzenleyici kurumlar tarafından belirlenir.

Diğer taraftan genel olarak mal ve hizmet ithalatı serbesttir. Ürünlerin büyük bir kısmı için kota veya ithalat lisans belgesi gerekmemektedir. Ancak bazı tekstil ürünlerinde Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'ndan, petrol ürünleri için Enerji ve Madencilik Bakanlığı'ndan; canlı hayvan ve bazı hayvansal ürünler için Tarım Bakanlığı'ndan, yüzde yirmiden fazla alkol içeren ürünlerde Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'ndan izin almak gerekmektedir. Bazı kozmetik ve sağlık ürünleri de ilgili kurumların onayına tabidir. Farmasötik, medikal ve güzellik-sağlık bakım ürünleri, Direction de la Pharmacie, du Médicament et des Laboratoires (DPML) tarafından kaydedilmeli/onaylanmalıdır.

Geçici İthalat

Yeni veya geçici bir işletme, işlenip yeniden ihraç edilecek mallarının geçici kabulü veya geçici girişi için Ticaret ve Sanayi Bakanlığına başvurabilir. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, diğer ülkelere yeniden ihraç edilecek mallar için duruma göre bu statüyü verir. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Gümrük Müdürlüğü'nden ön izin ve depozito gerekmektedir. İstisnai veya ara sıra geçici kabul, onarım, sergiler, fuarlar ve testler için malları içerir. Şirket malzemesinin geçici kabulü, durumu nihai ithalat olarak değişmediği sürece, malzemelerin gümrük vergisinin askıya alınması anlamına gelir.

İş amaçlı seyahat edenlerin çoğu, dizüstü bilgisayarları sorunsuz bir şekilde ülkeye getirir. Ekipman yeniyse veya ülkeye yeniden satış için getirildiğinden şüphelenilecek kadar çoksa, masaüstü bilgisayarlarla veya diğer elektronik ekipmanla seyahat etmek sorun oluşturabilir.

Gümrük Vergileri

Fildişi Sahili'nin ithalat tarifesi, ECOWAS Ortak Dış Tarife (CET) ve belirli bir ithal malın sınıflandırmasına dayanmaktadır.

Ortak Dış Tarife (CET) altında, aşağıdaki kategorilerde vergilendirme yapılmaktadır:

- Kategori (0%): Temel sosyal mallar,
- Kategori (%5): Temel gerekler, temel hammaddeler, sermaye malları, spesifik girdiler

- Kategori (%10): Yarı mamul ve ara mallar
- Kategori (%20): Nihai tüketim malları
- Kategori (%35): Ekonomik gelişme için spesifik mallar,

Bunlardan başka farklı oranlarda ekstra vergi uygulamaktadır: Örneğin balık (yüzde 5 ile yüzde 20 arasında), pirinç (yüzde 5 ile yüzde 10 arasında), alkol (yüzde 45), tütün (yüzde 36), sigara (yüzde 36), belirli tekstil ürünleri (yüzde 20) ve petrol ürünleri (yüzde 5 ile yüzde 20 arasında). Bunun yanında donmuş et ithalatında kilo başına 1,67 dolar civarında ekstra vergi alınır. Fildişi Sahili; yemeklik yağ, sigara, şeker, kullanılmış giysiler, konsantre domates salçası, kırık pirinç, kibrit, defter, kâğıt mendil, alkol ve süt gibi belirli ürünlere minimum ithalat fiyatları uygulamaktadır.

Vergiye konu ürünlerde kıymetler CIF üzerinden değerlendirilmekte ve ayrıca vergiye konu bütün işlemlere %18 oranında KDV uygulanmaktadır. Vergilerin çoğu, satış veya menşe ülkedeki mevcut ihracat fiyatına ve yapılan nakliye ve sigorta masraflarına uygulanan "ad valorem oranlara" dayanmaktadır. Yüzde 18'lik KDV'ye ek olarak, Fildişili hükümeti tüm ithalata yüzde 2,6'lık ek bir vergi uygulamaktadır.

İthalat vergileri ve vergilerinin ödenmesi, malların varışından itibaren 20 gün içinde yapılmalıdır. Geç ödemeler belli bir ceza gerektirebilir; ceza oranı ürünün türüne bağlıdır. Ortalama gümrükleme süresi, ithal edilen malların türüne bağlıdır. Spesifikasyonları gümrük veri tabanında bulunan ürünlerin gümrükten çekme süreleri 48 saat ile bir hafta arasında değişebilmektedir. Fildişi Gümrük İdaresinin daha önce işleme koymadığı mallar, gümrük görevlileri bu mallara aşına olmadığından çok daha uzun sürebilir. Gümrük Müdürlüğü (<https://pwic.gouv.ci/>) ile profesyonel gümrük kayıtları oluşturan işletmeler için daha hızlı bir gümrükleme mümkündür.

Geçici ve Değişken Vergiler

Mevsimsel veya geçici ithalat vergisi (taxe conjoncturelle à l'importation), dünya fiyatları düştüğünde ve yerel üreticileri tehdit ettiğinde yerel sebze, pirinç, soğan ve patates üretimini korur. Bu değişken vergi, ürün kategorisine bağlı olarak yüzde 2,5 ila 5 arasında alınır. Yerel olarak üretilen eşdeğerleriyle rekabet eden kibrit, salça, şeker ve süt tozu gibi seçilmiş nihai ürünlerin ithalatı için de geçerlidir. İthal edilen eşyanın niteliğine göre özel tüketim vergisi gibi özel vergiler de uygulanabilir. İthalatçı, Ulusal Tek Gümrük Penceresi Platformu, bir gümrük komisyoncusu veya yetkili denetim şirketi (Conseils Techniques Appliqués, COTECNA Inspection Ltd.) aracılığıyla çevrimiçi olarak beyan (FDI) sunabilir. Hem ithalatçı hem de ihracatçının Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Dış Ticareti Teşvik Dairesi Başkanlığı'ndan sicil numarası alması gerekmektedir. İthalatçı, mali durumunun yanı sıra ticaret siciline ve vergi sicil dairesine kayıt olduğunu gösterir. Pamuk ve yüzde yüz pamuklu ürünlerin ithalatı, örneğin geleneksel Afrika giyiminde en sık kullanılan "Mum ve Reçine" tekstil kumaşı, Dış Ticareti Teşvik Departmanından bir ithalat lisansı gerektirir. Alkollü içeceklerin ithalatı da Dış Ticareti Teşvik Departmanı'nın ithalat lisansı gerekliliklerine ve "Fildişi Sahili'nde satılıktır" yazan özel etiketlemeye tabidir. İthalatçı yıllık istatistikleri Dış Ticaret Ofisine vermek zorundadır. Ulusal Tek Gümrük Penceresi Platformu aracılığıyla yapılabilecek diğer işler arasında ithalat sertifikaları ve lisanslarının talep edilmesi, muafiyet lisansı alınması, elektronik olarak beyanname alınması ve işlem ücretlerinin ödenmesi sayılabilir.

Daha detaylı bilgi için;

http://www.gouv.ci/autresimages/Regime_importations_douanieres_CI.pdf

http://www.douanes.ci/?page=Infos.Basesreglement.base_reg_circulaire&rub=base_reg_circulaire

Direction Générale des Douanes
BP V 25 Abidjan
Tel: (225) 272025 1500/ 272025 1526
<http://www.douanes.ci/>

İç Vergiler ve Oranları

Avrupa Birliği Fildişi Sahili Delegasyonu tarafından 2020 yılında yapılan bir araştırmaya göre, vergilendirme Fildişi Sahili'ndeki yatırımın önündeki en büyük engeldir. Genel vergi oranı, Fildişili vergi sistemindeki tek sorun değildir. Belirli vergilerin karmaşıklığı ve varlığı, hükümetin reformlarına devam etmesi beklentisini doğurmaktadır.

Vergi genel müdürlüğünden alınan bilgilere göre potansiyel matraha göre alınan vergide değişiklik olmaktadır. 8 Ocak 2021'den itibaren uygulanan sisteme aşağıda yer verilmektedir:

Girişimci rejimi

Girişimci rejimi, tüm vergiler dahil yıllık cirosu 50.000.000 CFA'yı geçmeyen şirketler için geçerlidir. Bu firmalardan cirosu 5.000.000 CFA'yı aşmayanlarından belediye vergisi alınır. Bu bedel yapılan faaliyete bağlı olarak değişmekle birlikte %2 veya %2,5 arasındadır. Bu şirketlerden cirosu 5.000.001 ile 50.000.000 arasında olduğunda devlet vergisi alınır. Devlet vergisi cironun %5'i kadardır.

Mikro işletme rejimi:

Mikro işletme rejimi, tüm vergiler dahil yıllık cirosu 50.000.001 ve 200.000.000 CFA olan işletmelerde uygulanır.

Vergiler, tüm vergiler dahil yıllık ciro üzerinden %7 oranında hesaplanır.

Bu rejime tabi mükellefler, tüm vergiler dahil 100.000.000 TL ciro elde etmeleri halinde basitleştirilmiş reel vergi rejimini tercih edebilirler.

Basitleştirilmiş gerçek vergi rejimi:

Basitleştirilmiş reel rejim, tüm vergiler dahil yıllık cirosu 200.000.001 ile 500.000.000 CFA arasında olan mükellefler için geçerlidir.

Gerçek normal vergi rejimi:

Normal gerçek rejim, cirosu 500.000.001'den fazla olan şirketleri dikkate alır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Fildişi Sahili'nde ürün standartları ve sertifikasyonları ile ilgili olarak 1992 yılındaki Bakanlar Kurulu kararı ile ihdas edilen CODINORM (Côte d'Ivoire Normalisation) kurumu faaliyet göstermektedir. CODINORM, ulusal standartların yaygınlaşması, bölgesel ve uluslararası standartlara uyumun sağlanması gibi hususlarda ülkedeki sorumlu, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Kurum bünyesinde 178 üye firma yer almaktadır. Sanayi Bakanlığının denetimi altındaki kurum, 9'u kamu, 14'ü özel sektörden olmak üzere 23 üyeden oluşan bir Yönetim Kurulu tarafından idare edilmektedir. Ülkedeki standartlara ilişkin olarak 06 Ağustos 2014 tarihinde çıkarılan mevzuat kapsamında düzenleme ve yönetmeyi teminen Fildişi Standardizasyon Komitesi (Comité Ivoirien de Normalisation – CIN) ihdas edilmiştir. Mezkûr Kurum, kamu sektöründen çeşitli bakanlıklar ile özel sektörden CGECI ile Fildişi Sahili Ticaret ve Sanayi Odası (CCI-CI) yetkililerinden oluşmaktadır. Kurumun temel görevi, zorunlu hale getirilmiş standartlar için yapılan başvuruların izlenmesi, akreditasyon konusunda yönlendirmelerde bulunulması ve ülke çapında standardizasyon ofisleri kurulmasıdır.

Standardizasyon faaliyetleri için ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi ile sertifika değerlendirme faaliyetleri için ISO 17065 standartlarına yönelik taahhütleri bulunmaktadır. Mezkûr kurum; iş geliştirme, risk önleme, sağlık ve tüketicinin korunmasına dair standartları sağlamaktadır. CODINORM, Fildişi Sahili'nde faaliyet göstermeye yetkili test laboratuvarlarını akredite eder ve Fildişi Sahili'nin standartlarla ilgili bilgilerini onaylar. CODINORM, Fildişi Sahili'nde üretilen tüm ürünlerin geçerli yasalara ve normlara uygunluğunu bekler. Norme Ivoirienne (NI) etiketlemesini veya uluslararası bir standarda (ISO/CEI 65 VEYA EN 45011 gibi) dayalı olarak akredite edilmiş bir ürün belgelendirme kuruluşu tarafından verilen bir uygunluk sertifikası gerektirir. Artan sayıda Fildişili şirket ISO9000 sertifikası almıştır. Fildişi Gümrük Ofisi, Fildişi Sahili'nde genel mallar için ithalat denetim görevlerini yerine getirir ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) hükümlerine dayalı olarak ithalatın gerçek değerini belirler (bu işlevi daha önce Webb Fontaine gerçekleştirmişti). Aşağıdaki dört uluslararası denetim şirketi, mal denetimlerini yürütmek üzere akredite edilmiştir:

Cotecna Denetim Ltd.
Société Générale de Surveillance (SGS)
Bureau Veritas Değerleme Değerlendirmesi ve Kontrolü (BIVAC-BV)
Intertek Uluslararası Ltd.

Bu özel denetim şirketleri ayrıca petrol ürünleri ve ormancılık ürünlerinin geçici ithalat ve ihracatına ilişkin hizmetler de vermektedir. Bazı ürünlerin tedariki için uygunluk belgesi gerekmektedir. Yabancı ihracatçılar için uygunluk belgesinin düzenlenmesinden Ulusal Tek Gümrük Penceresi Platformu sorumludur. Platform, yerel şirketler için altı ayda bir yaptığı denetimlerde ürün uygunluk sertifikası vermektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Teknik Düzenlemelerin Yayınlanması:

Resmi Gazete (Journal Officiel: <http://www.sgg.gouv.ci/jo.php>) ulusal gazetedir. Nihai yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlanır. Ülkedeki yerli üreticilerin uymak zorunda olduğu standartlara ilişkin liste mezkûr Kurum tarafından <http://produits-certifies.codinorm.ci/index.php> linkinde yayımlanmaktadır.

Bazı profesyonel hizmetlerde faaliyet göstermek için lisans alınması gerekmektedir. Aşağıdaki mesleklerde lisans verilmesi, meslek birliğine kayıt olmayı gerektirir.

Eczacılar: Sağlık Bakanlığı'ndan lisans.

Avukatlar: Adalet Bakanlığında alınan lisans.

Noterler: Adalet Bakanlığında alınan lisans.

Fildişi Sahili Ticaret Bakanlığı tarafından alınan karar doğrultusunda 16 Nisan 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere İthalatta Sevk Öncesi İnceleme Uygulaması başlatılmıştır. FOB miktarı 1.000.000 CFA (yaklaşık 1.500 EUR)'dan fazla olan tüm ürünler uygulama kapsamında olup, altın ve değerli metaller, değerli taşlar, petrol ve madencilik faaliyetleri için mal ve ekipman ithalatı, canlı hayvanlar, balık, et, sebze ve taze meyveler, bitkiler ve çiçekler, ham veya kısmen rafine edilmiş petrol, ticari numuneler, ikinci el araçlar, sanat eserleri, sinematografik filmler, gazeteler, damgalı kağıtlar ve çek defterleri, pasaportlar, şahsi eşyalar ve ordu ve polis teşkilatına ulaştırılan patlayıcı ve silahlar ise uygulamadan muaf ürünlerdir.

Alınan karar kapsamında Uygunluk Sertifikası temin etme yükümlülüğü Fildişi Sahili'ne ihracat yapacak olan firmalara ait olup, ihracatçı ülkenin dahil olduğu güzergaha göre, bildirilen FOB bedelinin %0,30 ila %0,45'i arasında değişen oranlarda ücretlendirmeler ihracatçıya yansıtılacaktır.

Ticaret Bakanlığı tarafından ilgili sertifikanın temin edilmesi için 4 adet yetkilendirilmiş hizmet sağlayıcı belirlenmiş olup; bunlar: Bureau Veritas, COTECNA, INTERTEK ve Societe Generale de Surveillance (SGS)'dir.

Ayrıca Uygunluk Sertifikası olmadan Fildişi Sahili'ne ihraç edilen mallar için CIF değerinin % 50'si oranında ithalatçı firmalar cezaya tabi tutulacak olup, ilgili ürünler ise imha edilecektir.

Türkiye'den ihracat yapacak olan firmalar kendi bölgelerindeki ilgili şirket ofisleri (Bureau Veritas, Cotecna, Intertek, SGS) ile temasa geçerek Başvuru Kılavuzu ve Talep Formunu temin ederek süreci başlatabilirler.

Uygunluk Sertifikası Süreci:

Fildişi Sahili gümrük kapılarından geçerken gerekli olan Certificat de Conformite evrakı için aşamalar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

COC (certificate of conformity) evrağı sevkiyat tarihi 16 Nisan 2018 tarihi itibarı ile istenilecektir.

Gerekli Dokümanlar;

- Proforma fatura (varsa ticari fatura), RFC (request for certificate) ihracatçı tarafından kaşeli-imzalı şekilde iletilmelidir.
- Mevcut olan ürün sertifikaları (TSE, VDE vb.), test raporları, analiz sertifikaları ve kalite sertifikaları (ISO 9001 vb.) iletilmelidir. Standartlar belirtilen normlara uygun olmalıdır: ISO, IEC, EN ECE or CODEX Alimentarius standards
- BV ofisi, ihracatın yapıldığı ülkenin şartlarına istinaden sağlanmış olan dokümanların kontrollerini gerçekleştirir. Eğer dokümanlar yeterli değilse numune alımı
- gerçekleştirilebilir ve sonrasında laboratuvarında test edilebilir.

Süreç;

- Doküman kontrolü sonrasında, Bureau Veritas gözetmeni tarafından saha gözetimi gerçekleştirilmektedir. Ürünlerin, sağlanmış olan dokümanlara (test raporu, fatura) ve standartlara uygunluğu kontrol edilmektedir. Ürün markalamalarının Fransızca olması gerekmektedir.
- Evrak kontrolü ve gözetim sonucunun olumlu olmasına istinaden fatura kontrol edilerek COC (certificate of conformity) hazırlanmaktadır. COC Ürünler karşı gümrükten çekilirken yetkililer tarafından talep edilmektedir.
- Varış gümrüğünde, yetkililer tarafından sertifikanın orijinalliği, sertifikadaki ürünler ile tırdaki ürünlerin eşleştirilmesi gerçekleştirilir.
- Ücretlendirme sertifika başına yapılmaktadır. Ticari faturanın FOB tutarının binde 4,5'i, + KDV ya da minimum 300 EUR + KDV olarak faturalandırılmaktadır.

Fildişi Sahili'ndeki mevzuat ve mevzuata ilişkin web siteleri

Fildişi Sahili'nde gıda güvenliğini ve standartlarını kapsayan Codex Alimentarius standartları uygulanmaktadır. 28 Aralık 2016 tarihinde çıkarılan mevzuat itibari ile uyulması zorunlu standartların yer aldığı listede;

- Gıda (insanların ve hayvanların tükettiği gıdalar, et-balık-kabuklu deniz hayvanları- diğer balıkçılık ürünleri, vd.)
- Elektrik, Elektronik ve Yenilenebilir Enerji Ürünleri,
- Kozmetik ve Kişisel Hijyen Ürünleri,
- Yapı Malzemeleri,
- Ambalaj,
- Otomobil Yedek Parça ve Aksesuarları ve Otomotiv Yağlar,
- Basınç Ekipmanı Makinaları,
- Kişisel Güvenlik Ekipmanları,
- Tekstil,
- Ayakkabı,
- Oyuncaklar,
- Sağlık, Güvenlik ve Çevre ile ilgili ürünler yer almaktadır.

Sektörel bazda mevzuat bilgisi ve bu kapsamda istenen sertifikalar http://produits-certifies.codinorm.ci/doc/DECRET_N_2016_1152.pdf linkinden temin edilebilmektedir.

Ülkedeki yerel üreticilerin NI (Nationale de Confirmité) sertifikasını CODINORM Kurumundan almaları gerekmektedir. Bu NI belgesini alabilmek için; ilgili ürüne ilişkin olarak Fildişi Sahili'nde

belirlenmiş standartlar olması, analizlerin yapılabileceği ve test sonuçlarının alınabileceği laboratuvarların mevcut olması ve sektörel kuruluşlar tarafından bir başvurunun olması gerekmektedir. CODINORM, düzenli olarak NI sertifikası almış üreticilere yönelik olarak denetleme ve testler yapmaktadır.

Fildişi Sahili Gümrüğü genel olarak Dünya Ticaret Örgütü hükümlerine göre ithalat vergilerinin kontrolünü yapar ve ithalatın gerçek değerini belirler. Özel bir denetim şirketi olan Cotecna Inspection ise geçici ithalat ile ilgili işlemler ile petrol ve orman ürünleri ihracatının denetimi alanında faaliyet göstermektedir.

Fildişi Sahili'ne gönderilen, FOB değeri 1 milyon CFA (yaklaşık 1.500 EUR)'nın üstündeki ihracat işlemleri denetime tabidir. Ulusal Tek Gümrük Pencere Platformu tarafından denetim hizmetleri için alınan ücret, piyasaya arz edilecek malın FOB değerinin yüzde 0,75'idir. CÔTECNA, ihracat öncesi malların FOB değerinin yüzde 1,05'ini, petrol için yüzde 0,8'ini ve odun için yüzde 1'ini alır. Bazı ürünlerde ise uygunluk belgesi istenmektedir. İhracatçılar için, uygunluk belgesinin düzenlenmesinden Ulusal Tek Gümrük Pencere Platformu sorumludur. Platform, yerel şirketler için altı ayda bir uygunluk sertifikası verirken, Fildişi Sahili'ne giden tüm ihracatçılar, gümrük işlemleri için uygunluk belgesine sahip olmalıdır.

Aşağıda faydalı olabilecek adresler ve kurumlar paylaşılmaktadır:

Côte d'Ivoire Normalisation (CODINORM)

Angle Blvd Latrille rue K115 villa 195

01 BP 1872 Abidjan 01

Tel: (225) 272001 1074

Fax: (225) 272241 5297

Edmond KOUASSI

Director of the Information Center

E-posta: edmondkouassi@codinorm.ci

Te: +225 27-22-41-17-91

Cotecna Inspection Limited (COTECNA)

Adres: Quartier Résidentiel - 01 BP 247 San-Pedro 01 San-Pédro - Côte d'Ivoire

Tel: (00225) 34 71 55 57

Fax: (00225) 34 71 55 56

web: www.cotecna.com

Control Union Inspection West Africa (CUIWA)

<http://www.controlunion.com/en/contact/ci>

SIAPTEK Cote d'Ivoire

Tel : 00225 0490 0020, 00225 2127 0639

E-posta: info-ci@siaptek.com

Fildişi Sahili'ndeki kurum ve kuruluşlar ile Türkiye'deki muadillerinin ilişkileri

– Kurum ve kuruluşların Türk sistemine ilişkin bilgi düzeyi

Yukarıda bahsi geçen kurum ve kuruluşlarla Türkiye'deki muadilleri arasında herhangi bir ilişki bulunmamakta olup, Türk sistemi ile ilgili bir bilgiye sahip değildirler.

- Söz konusu kurum ve kuruluşların uluslararası platformlara katılımı
Fildişi Sahili Devleti, ISO/CEI 65, EN45011, IT standartları için JTC1, Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC) ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), standartlarına üyedir. Fildişi Sahili, AFSEC (African Electrotechnical Standardization Commission) üyesi olup, Teknik Komitenin sekreteryaya faaliyetlerini yürütmektedir.

Fildişi Sahili'ne Yapılacak İhracatta Zorunlu Belgeler:

- Ürün güvenliği ve kalite açısından zorunlu belgelendirme talepleri
  - Zorunlu belgelendirme talep edilen ürünler
Tarım ürünlerinde, meyve suyu, doğal meyve ve sebze, buğday, süt, konserve ürünler, un, hayvan yemi, kimyasal ürünlerde birtakım belgeler talep edilmektedir. Bahsi geçen ürünler dışında herhangi bir sertifika talep edilmemektedir.
  - Talep edilen belgelerin mahiyeti (CE işareti, sertifikalar vb.)
Tarım ürünlerinde, ürünün türüne göre bitki sağlığı sertifikası ya da veteriner sertifikası sunulması gerekmektedir. Meyve suyu, doğal meyve ve sebze, buğday, süt, konserve ürünler, un, hayvan yemi, kimyasal ürünlerde analiz sertifikası talep edilmektedir.
- Fildişi Sahili'ndeki ihale şartnameleri
Ülkede gerçekleştirilen ihale şartnamelerinde genel uygulamalardan farklı olarak talep edilen ürün güvenliğine yönelik olarak belgeler bulunmamaktadır.
- Fildişi Sahili'nde helal belgelendirmesi talebi
  - Helal belgesi aranan ürünler
Fildişi Sahili'ne ihracatta helal belgelendirmesi zorunlu değildir.
  - Helal belgelendirmesi kabul edilen kuruluşlar
Ülkede firmaların başvurmaları halinde yapılacak denetimler sonrası helal sertifikası veren bir Kurumun iletişim adresi aşağıda yer almaktadır.

HALAL-CI

Adres: Riviera Bonoumin, en face de la pharmacie St Com et Damien - Cocody - 05
BP 970 Abidjan 05

Tel : (+225) 22 49 36 58, (+225) 05 92 18 27, (+225) 02 16 07 80

mobil: (+225) 47 74 09 08

<https://halalci.org/>

Ürün Güvenliği Denetimleri

- Fildişi Sahili'nde ürünlerin güvenliğinin tespiti amacıyla kullanılan sistemler sorumlu kuruluşlar

Ürünlerin güvenlik şartlarına uygunluğunun denetimi temel olarak piyasaya sevk öncesi ithalat aşamasında yapılmaktadır.

- Fildişi Sahili'ne ithal edilen ürünlerde yapılan ürün güvenliği denetimleri, denetimi yapılan ürün/ürün grupları ve sorumlu kurum ve kuruluşlar

Ürünlerin güvenliğinin tespiti amacıyla ithalat denetimi sistemi kullanılmaktadır. Sistemden sorumlu kuruluşlar Cotecna ve FS Gümrük Genel Müdürlüğüdür.

Fildişi Sahili'ne gönderilen, FOB değeri 1 milyon CFA (yaklaşık 1.500 EUR)'nın üstündeki ihracat işlemlerinin tamamı denetim şirketinin denetimine tabiidir. Abidjan limanındaki konteynırların içindeki ithal edilen malların denetimi için x-ray cihazları ile tarama uygulaması yapılmaktadır.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Genel olarak ürünler üzerinde şu bilgiler Fransızca olarak yazılı olmalıdır:

- Menşe ülke,
- Gün, ay ve yıl ile belirtilen ürün üretim tarihi, (GG / AA / YY)
- Üretim tarihi gibi aynı tarzda yazılmış son kullanım tarihi,
- İçerik

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da özellikle yüksek teknoloji içeren bilgisayar, cep telefonu, fotokopi makinesi gibi ürünlerde kullanma kılavuzunun Fransızca olmasının ürünün satış başarısı açısından önemli olmasıdır. Yine etikette son kullanma tarihinin olmaması da üretim tarihinin son kullanma tarihi gibi yorumlanmasına neden olabilir.

Teknik Engeller

Fildişi Sahili'nin diğer Batı Afrika ülkelerinde de olduğu gibi Fransa ile derin tarihsel ekonomik bağlarının olması ve Fransız temelli hukuk, ticaret ve finans sisteminin olması pazarda Fransa'yı en güçlü rakip haline getirmiştir. Ülkemizde Fransızcanın yaygın ticaret dili olarak kullanılmaması, ticari kredilerin tahsisinde Avrupa Merkezli şirketlerin tercih edilmeleri, yasal sistemin ve yerel çalışma alışkanlıklarının getirdiği bürokratik yaklaşımın yol açtığı zaman ve emek kaybı, düşük satın alma gücü gibi faktörler pazara girişte engel oluşturmaktadır. Bunun yansira pazar yapısına yönelik yazılı detaylı bilginin sınırlı olması, ticari faaliyetlerde şeffaflık sorunlarının bulunması, hukuki yoldan hak arayışlarının zaman alması ve masraflı olması, pahalı navlun oranları dikkate alınmalıdır. Yukarıdaki bölümlerde ise teknik engel olabilecek ürün güvenliği işlemleri gibi hususlardan bahsedilmişti.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sinai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur: <https://teknikengel.gov.tr/>

Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fildişi Sahili Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine sahiptir. Abidjan ülkenin ekonomik başkenti durumunda olup nüfus daha yoğundur. Ülke nüfusunun yaklaşık dörtte biri Abidjan'da yaşamaktadır. Ülke nüfusunun hayli genç olduğu, yaşam beklentisinin 63 yaş civarı olduğu göz önüne alındığında nüfusun 2050 yılına kadar mevcut sayının iki katı kadar olacağı tahmin edilmektedir.

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Fildişi Sahili; yabancı eserlere, imzaladığı uluslararası anlaşmalar uyarınca telif hakkı koruması sunmaktadır. Fildişi Sahili, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) bir üyesidir ve Fikri Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi, Ticari Marka Hukuku Antlaşması ve Patent İş Birliği Antlaşması'nın imzacısıdır.

Ivoirien Fikri Mülkiyet Koruma Ofisi (Office Ivoirien de la Propriété Intellectuelle, OIPI), patent korumasına benzer şekilde Sınai Mülkiyet sertifikası başvurularını alır, inceler ve bunları Afrika Bölgesel Fikri Mülkiyet Örgütüne (ARIPO) iletir. IP'nin türüne bağlı olarak, OIPI patentleri ilk dosyalama veya ilk icat esasına göre kaydeder. Bu yaklaşım, ticari markaların tescili için de geçerlidir.

Dağıtım Kanalları

Fildişi Sahili'nde ihracat yapan yabancı firmalar için, yerel acente veya distribütör aracılığı ile ticaret yapma zorunluluğu yoktur. Ancak pazara girecek firmalara ülkede ikamet eden kişiler aracılığıyla ticaret yapılması tavsiye edilmektedir. Ya da ülkeden bir ortak şirket ile çalışmak akılcı olabilmektedir.

Ekonominin belli başlı sektörlerinde bir ya da iki tane büyük distribütör, imalatçı veya acente bulunmakta olup genelde pazarın büyük bir kısmını tedarik etmektedir. Bunlara şirket merkezi, bölge müdürlükleri, bankacılık şubeleri, sigorta şirketleri, süpermarketler, otomobil galerileri ve özel mağazalar dahildir.

İhracatçı, pazar segmentindeki satış için potansiyel arz eden bütün işbirlikçileri/ firmaları değerlendirmelidir. Acente veya distribütörün iyi bir ticaret ve Fransızca bilgisine sahip olması gerekir.

Çoğu toptancı ve modern perakende satıcılar Abidjan şehrinde toplanmışlardır. Genelde toptan ve perakende dağıtım konusunda küçük ölçekli ve şahıs şirketleri bulunmaktadır. Perakende sektörüne Lübnan asıllı Fildişi Sahili vatandaşlarınca kurulmuş şirketler hâkim durumdadır. Çoğu küçük mağaza ve perakende mağazası, geleneksel yöntemler kullanılan tek kişinin sahibi olduğu firmalardır.

Franchising, Fildişi Sahili'nde kullanımda olan bir iş yapısıdır. Franchising ile ilgilenen taraflar, potansiyel ortaklarıyla yüz yüze görüşmeler yapmalıdır.

Fildişi Sahili'nde Doğrudan Pazarlama kullanılmaktadır ancak yaygın bir uygulama değildir. İnternet ve sosyal medya, ülkedeki hedef kitlelere ulaşmak için etkili kanallardır.

Fildişi Sahili'nde Ortak Girişimlere izin verilir. Taraflar bir anlaşma imzalar ve Yatırım Teşvik Kurumu'na (CEPICI) bu şekilde kayıt olurlar. Ayrıca CEPICI yurtdışından gelip Fildişi Sahili'nde ofis kurmak isteyen girişimcilere de tek noktadan destek olmaktadır. Böyle bir kayıt için 60 euro civarında bir kayıt ücreti ile kiralanan ofis merkezinin kira değerinin yüzde 2,5 kadarı da istenir. Genellikle şirketin çoğunluğunun Fildişili olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için CEPICI ile irtibata geçilmesinde fayda bulunmaktadır. Ülkede bu tarz bir işlem yapmak isteyen firmalar Regus; Aici; Kalimba gibi hazır ofis platformlarından yararlanabilirler.

UPS, DHL gibi teslimat firmaları bulunmaktadır. Küçük firmalar yurtiçi teslimatları gerçekleştirir. Uluslararası bir paketin Fildişi Sahili'ne ulaşması için standart teslimat süresi, ticari teslimat hizmeti kullanıldığında iki hafta kadardır ve ekspres teslimat paketleri iki gün içinde gelebilir.

Tüketici Tercihleri

Tüketici tercihlerini etkilemeye dönük reklam faaliyetleri yoğun şekilde uygulanmaktadır. Özellikle başta “facebook” olmak üzere sosyal medya platformları yaygın olarak kullanılmaktadır. Gelecek yıllarda söz konusu sektörün çok daha hızlı bir şekilde internet reklamcılığını profesyonelleştireceği düşünülmektedir. Ayrıca büyük reklam panoları, hareketli mesajlar bulunmaktadır. Bunun yanında ülkede faaliyette bulunan çok sayıda medya kuruluşu vardır. Canal+ Horizons, TV5 ve VRO, CNN, CFI gibi kablolu TV istasyonları pazarda reklam sağlamaktadır. Ayrıca <https://www.rti.ci/>; <https://www.nci.ci/> sitelerinden de anlaşılacağı üzere yerel televizyon kanalları da vardır. İnternette <https://www.acturoutes.info/> ; <http://www.panapress.com/> ; Blog - Business24 TV Afrika; Accueil - Life TV gibi ortamlar mevcuttur. Bunun yanında ülkede yaygın olarak reklam faaliyeti “tam tam” adlı yerli bir reklam gazete/dergisi ile yapılmaktadır. <https://tam-tam.ci/>

Satış sonrası destek ve servis hizmeti, daha çok telekomünikasyon ekipmanı, endüstriyel makine, bilgisayar gibi gelişmiş ve ağır sanayi ekipmanları için aranmaktadır.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Ülkedeki iş insanları Türk ürünlerine ve Türkiye'ye genel olarak sempati ile yaklaşmaktadır. Önceden yatırım yapmış ve hâlihazırda başarılı işler yapan Türk firmalarının aktif olması ve “Türk dizileri” dolayısıyla Türkiye'ye karşı olumlu bakış, Türkiye'de eğitim görmüş ve sonrasında ülkesine geri dönen kişiler Türkiye'nin imajına olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Ülkede bir görgü kuralı gibi işleyen hususlardan biri selamlamadır. Herhangi bir yerel kişi selamlanmadığında genellikle onur kırıcı olduğunu düşünür. Herhangi bir Fildişi Sahili vatandaşı ile iletişim kurulurken sabırlı olunmalı, karşı tarafa değer verildiği hissettirilmelidir. Güven ilişkisi kurulduktan sonra daha rahat olunabilir ancak Türkiye ile karşılaştırıldığında hem bu ilişkiyi kurmanın hem de gerekli iş ve işlemlerin daha çok zaman alacağı varsayılmalıdır. Bununla birlikte firmalar, genel olarak dil ve kültür farklılıklarından doğan engellerle karşılaşmaktadırlar. Fildişi Sahili'nde kişisel iletişim oldukça önemli olup, telefon, faks ya da

internet yoluyla iş yapmak fazla tavsiye edilmemektedir. Fildişi Sahili'nde iş yapmanın önemli bir kuralı güven vermektir. İhracatçıların sabırlı olmaları ve yavaş çalışma şekline uygun hareket etmesi beklenmektedir. Fildişi Sahili'nde yaşayan ve efektif biçimde ticari faaliyette bulunan Lübnan asıllı Fildişi Sahili vatandaşları bulunmaktadır. Bu kişiler Fransızcanın yanı sıra genel olarak Arapça konuşmakta ve genellikle İngilizce de konuşabilmektedir. Türkçe bilen bir kişiye nadiren rastlanmaktadır ve Fransızca bilmek en iyi opsiyondur.

Kredisi sağlanan ithalat tercih nedeni olabilir. Ya da ihracatçılar arasında bir rekabet unsuru olabilir.

Kamu İhaleleri

Ulusal Kamu Alımları Düzenleme Kurumu (Autorité Nationale de Régulation des Marchés Publics, ANRMP), yönetişimi ve şeffaflığı geliştirmek amacıyla kamu alımlarını düzenler. Kamu ihale düzenlemelerine uymayan özel kuruluşlara ve bireylere yaptırım uygulama yetkisine sahiptir.

Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası gibi çok taraflı kredi kurumları tarafından finanse edilen projeler için, BNETD genellikle ilgili bakanlığı temsil eden bir yürütme kurumu olarak hareket eder. Normalde Fransızca olan ihale belgeleri ücretlidir. Devlet ödemeleri, hükümetin bankası olarak görev yapan Banque Nationale d'Investissement (BNI) aracılığıyla merkezileştirilir.

Ticari borç verenler, olası gelir ve nakit akışından çok teminata güvenme eğilimindedir. Finansman genellikle kısa vadeli (bir yıl veya daha az) özel sektör projeleri için mevcuttur. Ancak bankalar, kredi riskleri iyi olarak kabul edilen sınırlı bir grup borçluya -çoğunlukla büyük şirketlere- kredi vermeye devam etmektedir. Orta ila uzun vadeli altyapı projeleri, hatta özel sektör projeleri bile, genellikle ticari bankalardan ziyade dış yardım programları tarafından finanse edilir.

Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası'nın Uluslararası Finans Kurumu gibi çok taraflı kredi kuruluşları; krediler, kredi limitleri, garantiler ve risk yönetimi ürünleri dahil olmak üzere kurumsal finansman ve proje finansmanı çözümleri sunar.

Afrika kalkınma bankasının ticari irtibat bürosundan daha fazla bilgi alınabilir: + 225 05 54 001 241

Afrika kalkınma Bankası tarafından verilen ilanlar için: <https://projectsportal.afdb.org/> dataportal adresinden faydalanılabilir.

Kamu alımları ve ihaleleri ile ilgili iki kurumdan biri Direction Generale Des Marches Publics (DGMP) ve diğeri ANMRP (L'Autorité Nationale de Régulation des Marchés Publics) olup internet adresleri <https://marchespublics.ci/> ve <https://anrmp.ci/> dir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Ülke çevresindeki ülkelere göre ekonomik olarak istikrarlıdır ve birçok gözlemci ve yabancı yatırımcıya göre Batı Afrika'nın giriş kapısı sayılmaktadır. Nitekim hâlihazırda Afrika Kalkınma Bankası'na da ev sahipliği yapmaktadır. Göreceli olarak gelişmekte olan bir yaşam standardı bulunmaktadır. Ülke nüfusunun yüzde yirmi beş kadarının başka ülkelere geldiği tahmin edilmektedir. Ülkede bulunan yabancı nüfusun ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunduğu düşünülmektedir. Ülke nüfusunun yüzde beş kadarı Fransız, Lübnan, Vietnam ve İspanyol kökenlidir. 2021'de yüzde 6,5 büyüyen GSYİH'ta ülkenin yabancı yatırımları çekme çabasının da görünür etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda olmak üzere 2021-2025 Ulusal Kalkınma Planında belirlenen önceliklere göre vergi teşviki uygulanmaktadır. Ülkede bu teşviklerden yararlanarak yatırım yapmış Türk firmaları bulunmaktadır. Dijital ekonomi, güneş enerjisi, termal enerji, hidroelektrik enerjilerinden elektrik üretimi konuları ilgi alanlarında bulunmaktadır. Kakao, kaju, kauçuk, palm yağı, mango vb. tropikal meyveler, pirinç, atike gibi ürünlerin işlenmesi gibi konularda çok sayıda iş fırsatı bulunmaktadır. Ülkenin barınma sorunu da bulunmakta olup inşaat sektörüne ve bu sektöre katkı yapan bütün alanlar için yatırım ve ticari imkânlar bulunmaktadır. Ülkede vasıflı iş gücü az olmakla birlikte ülkede 35 yaş altı çalışabilir nüfus sayısı fazladır.

Ülkenin Fransız temelli hukuki, idari, finansal bir sisteme sahip olması; Fransız sistemine yabancı olanlar için problem teşkil edebilmekte ve en azından bir maliyet dezavantajına dönüşebilmektedir. Bir diğer sorun özellikle ihale süreçlerinin yeteri kadar şeffaf olmaması ve tüm sürecin beklenenden uzun sürmesi, gümrük işlemlerinin daha uzun sürebilmesi ve bu nedenle maliyetlerin artabilmesi, ülkenin belirli kesimleri hariç sınırlı satın alma gücünün varlığı, bazı alanlarda yatırım yapmak ya da yerel bir firmayla ortaklık kurulabilmesinin devletin izin vermesine bağlı olmasıdır.

Ülkeye yatırım ya da ihracat yapacak firmaların ülkeyi görmelerinin, pazarı tanımalarının kısaca ilk elden bilgi edinmelerinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle yatırım yapmayı düşünen firmaların ülkede bir yatırım teşvik kurumu olarak görev yapan CEPICI'den kendi sektörlerine yönelik tüm teşviklerden haberdar olmaları, hukuki konular hakkında bilgi sahibi olmaları, gerektiği durumlarda danışmanlık faaliyeti verebilecek kişilerden destek almaları önerilmektedir.

Ayrıca ihracatçıların ürünü satın almaya niyet edenlerin ekonomik durumundan ve ticari itibarı hakkında bilgi sahibi olmaları fayda sağlayabilir. Bu her zaman yapılamasa da matrah olarak büyük işlemlerde ihracattan önce sözleşme yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Tarım ve Hayvancılık

Fildişi Sahili'nin iklimi kıyı boyunca tropikal, kuzeyde yarı kuraktır. Genel olarak kasım ayından marta kadar ılık ve kuru; marttan mayısa sıcak ve kurak, hazirandan ekime sıcak ve yağışlı bir hava vardır. Arazi düz ve engebeli ovalar ile kuzeybatıdaki dağlık alanlardan oluşur. En yüksek yer 1752 m ile Nimba Dağları; en alçak nokta 0 m ile Gine Körfezi'dir. Ortalama yükseklik 250 metredir. Fildişi Sahili'nde bir zamanlar Batı Afrika'nın en fazla ormanı bulunmaktayken zaman içinde yok edilmiştir. Kanalizasyon, endüstri, madencilik ve tarımdan kaynaklı su kirliliği yaşanmaktadır.

Başlıca üretilen tarım ürünleri arasında yam, casava (manyok), kakao, pirinç, şeker kamışı, kaju, fıstık, kauçuk bulunmaktadır. Fildişi Sahili, dünyanın en önemli kakao çekirdeği ve kaju ihracatçısıdır. Fildişi Sahili; kahve, kauçuk, pamuk, palmiye yağı ve muz gibi küçük ve büyük ölçekli çiftçiler tarafından yetiştirilen başlıca mahsullerin ihracatçısıdır. Buğday, mısır unu ve süt ürünleri ithal eden ülke, önde gelen bir pirinç ithalatçısıdır. Ancak pirinçte 2030 yılına kadar kendi kendine yeterli olmayı hedeflemektedir. Ülkenin ana tarım ürünleri işlenmemiş olarak ihraç edilmektedir. Fildişi Sahili bu alanlarda katma değeri artıran yatırımları çekmek istemektedir. Fildişi Sahili'nde büyüyen bir tüketim eğilimi bulunmaktadır. Bu nedenle sebze, meyve, hububat, hazır gıdalara talebin olduğu ifade edilebilir.

Pirinç, pirinç tohumları ve pirinç yetiştirme ekipmanı; tohumlar, zirai kimyasallar ve gübre gibi tarımsal girdiler; çiftçilerin eğitilmesi gibi hizmetsel konular fırsat olarak görünmektedir. Tarım kimyasallarının yerel üretiminin olmaması ya da sınırlı olması, sektörü cazip hale getirmektedir. Özellikle tarım kimyasalları alanında faaliyet gösterebilmek için Tarım Bakanlığınca verilen lisansa sahip olmak gerekmektedir. Bunun yanında tarım ekipmanı, tarımsal sulama, örneğin geleneksel kasava bitkisinin atike haline gelmesine yardımcı olacak, el emeğinden makine üretimine geçirecek bütün makine ve teknik faaliyetler kıymetlidir.

Fildişi Sahili'nin ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktadır. İşgücünün yaklaşık %60-70i tarım sektöründe çalışmaktadır. Dünya kakao çekirdeğinin yaklaşık %40'ını tedarik eden Fildişi Sahili aynı zamanda kahve ve kereste ihracatçısıdır. Bu ürünlerin ihracatından elde edilen gelirler Fildişi Sahilinin GSYİH sinin %40'ını ve toplam ihracat gelirlerinin de yaklaşık olarak %70'ini oluşturmaktadır. Pamuk sektöründe verimliliğin artırılmasına yönelik çalışmalar nedeniyle uzun vadede büyüme beklenmektedir.

Aşağıda faydalı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile internet adresleri paylaşılmaktadır:

- Ministère de L'agriculture et du Developpement Rural (<https://www.agriculture.gouv.ci>)
- Le Conseil de l'huile de palme (<https://conseilheveapalmier.ci/>)
- Centre National de Recherche Agronomique (<https://cnra.ci/>)
- Le Conseil du Coton et de l'Anacarde (<https://www.conseilcotonanacarde.ci/>)
- Le Conseil du Cafe-Cocoa (<https://www.conseilcafecacao.ci>)
- Agence Pour Le Developpement de la Filiere Riz (<http://www.ondr.ci/>)

Sanayi

Fildişi Sahili'nin sanayisi 2000'li yılların başlarındaki iç savaş ve seçim sonrası krizden ciddi bir biçimde etkilenmiştir. Telekomünikasyon, makine, elektrik, tekstil, hazır giyim gibi sanayi alt sektörlerinde üretimde düşüş yaşanmıştır. Ancak siyasi istikrarın sağlanmasının ardından toparlanma sürecine giren sanayi üretimi, kriz öncesi seviyelerin de üzerine çıkmıştır.

Fildişi Sahili hükümeti altyapı yatırımlarına öncelik verdiği gibi ülkede özel sektörün de ihtiyacı olan çimento ve inşaat malzemelerine talebin arttığı ifade edilebilir. Mühendislik, tedarik yönetimi, proje yönetimi gibi alanlar bu açıdan talep görmektedir. Ülkenin yol ve eğitimi yaygınlaştırma çabası bazı fırsatlar sunabilir. İşin tamamı başka bir şirket tarafından yapılacak olsa dahi malzeme ya da hizmet temini sağlanabilir. Dolayısıyla konut ve ticari binalar için yapı malzemeleri, su ve arındırma için ekipman ve hizmetleri, altyapı projeleri için iş makineleri ve

ekipmanlar, mühendislik ve proje yönetimi gibi işler Fildişi Sahili pazarı için önemli imkanlar barındırmaktadır. Özellikle Fildişi Sahili'nde devlet tarafından kurulan Bureau National d'Etudes Techniques et de Développement, BNETD bu açıdan önemli altyapı yatırımları gerçekleştirmektedir. Bu açıdan <https://www.bnetd.ci> internet adresinin takip edilmesi ve iletişim halinde bulunulması faydalı olabilir.

Benzeri bir durumun özel sektörün barınma ihtiyacını karşılama çabası için de geçerli olduğu söylenebilir. Fildişi Sahili nüfusunun yıllık nüfus artış hızının fazla olduğu düşünüldüğünde var olan barınma ihtiyacının daha da artacağı ifade edilebilir. Bu bakımdan inşaat sektörüyle ilgili bütün alt sektörler için fırsat olabileceği değerlendirilmektedir.

Nitekim ülkede yapılacak işlerde kamu özel iş birliği ya da yap işlet devret iş modeli uygulanmakta olup genellikle inşa işleri bu şekilde yapılmaktadır. Ülkenin bu konudaki dinamizmini göstermesi açısından inşaat sektörünün temel elemanlarından biri olan çimentonun 2020 yılında 6 milyon ton olan ihtiyacın 2021 de 8 milyon tona çıktığı görülmektedir. İnşaat sektöründe özellikle yol ve yol yenilenmesi, trafik ve çevre güvenliği için gerekli konular, ülkenin farklı yerlerinde olmak üzere yeni okulların inşa edilmesi, eskilerin yenilenmesi, sosyal konutlar, hastane inşaatları önemlidir. Dolayısıyla konut ve ticari binalar için yapı malzemeleri, arındırma ve su ekipmanları, alt yapı projeleri için ağır ekipman, tüm bu konularla ilişkili mühendislik, satın alma ve yönetim hizmetleri faaliyetleri de önemlidir. Özellikle Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası tarafından desteklenen alt yapı projeleri fırsat olarak değerlendirilebilir. Altyapı projelerinin incelenmesi, tasarlanması ve uygulanmasında hükümete yardımcı olmakla görevli kurum olan Ulusal Teknik ve Geliştirme Çalışmaları Ofisi (BNETD) aracılığıyla da inşaat ve yapı malzemeleri satılabilir. Diğer yandan ülkedeki barınma sorunu için her türlü konut ihtiyacını karşılamak üzere müteahhitlik firmaları aktif halde çalışmaktadır. Çoğunun gerekli tecrübeye sahip olmaması Türk firmalarına büyük bir fırsat açmaktadır. Buna ek olarak ülkede hâlihazırda yatırımları bulunan Türk firmalarının da yeni yatırımcılar tarafından dikkate alınması ve tedarik zincirinde kolaylık sağlayabilecekleri düşünülmektedir.

Fildişi Sahilinde inşaat ile ilgili hemen hemen tüm alanlarda bilgi sahibi olmak için aşağıdaki site takip edilebilir:

<https://www.batirici.ci/>

Bunun yanında aşağıdaki fuarlara da katılım sağlanabilir:

- SIBAT-Expo (Eylülün ortasında, yılda bir kere)
- Abidjan Infrastructure Fair (SIA) (Mayıs ve Haziran aylarında, yılda bir kere)
- Architects and construction professionals show (ARCHIBAT) (Aralık ayında, yılda bir kere)

Aşağıda faydalı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile internet adresleri paylaşılmaktadır:

Ministre de la Construction, du Logement et de l'Urbanisme (<http://construction.gouv.ci/>)

Comité National de Pilotage des Partenariats Public-Privé (<https://ppp.gouv.ci/>)

Groupement Ivoirien du Bâtiment et des Travaux Publics (<https://gibtp.ci/>)

Agence de Gestion des Routes (<https://ageroute.ci/>)

Bureau National d'Etudes Techniques et de Développement (<https://www.bnetd.ci>)

2018'de Fildişi Sahili hükümeti, beş yaşından büyük özel kullanımlı araçların ve yedi yaşından büyük minibüslerin ithalatını sınırlayan bir yasa çıkarmıştır. Pazarın önde gelen firmaları sırasıyla Japon, Avrupa, Kore ve Çin firmalarıdır. Özellikle yağ ve hava filtreleri, silecekler, silecek lastikleri, contalar, egzoz, fren, jant kapakları, aküler, araç farları, araç güvenliği sağlayan ekipman, araç elektroniği için gerekli hizmetler ve ekipmanlar, lastik ve yağ değişimi için ekipmanlar, akü şarj cihazları, hızlı tamir kitleri, boyalar önde gelen ihtiyaç ve dolayısıyla fırsatlardır.

Aşağıda sektörle ilgili bir birliğin internet adresi paylaşılmaktadır:

Le Groupe Interprofessionnel Automobiles, Matériels et Équipementiers // GIMAPE // (<https://saa.ci/gipame/>)

Biyolojik olarak parçalanabilen plastik üretimi ve geri dönüşümü için yeni gelişen bir pazar bulunmakta olup plastik ithalatı polietilenden oluşmaktadır. Yerel üreticiler bunları plastik bardak, çöp poşeti ve çeşitli kaplar üretiminde kullanmaktadır. Söz konusu sektörde yeni gelişen teknolojilere fırsat olabilir.

Ülke önemli doğal kaynaklara sahiptir. Petrol, doğal gaz, elmas, manganez, demir cevheri, kobalt, boksit, bakır, altın, nikel, tantal, silis kumu, kil gibi ürünler ülkenin doğal kaynaklarıdır. Bu kaynakların çıkarılması ya da sektörle ilgili konularda da girişimde bulunabilir. Ülkenin enerji ihtiyacının giderilmesinde hidroelektrik santrallerinin de önemi büyüktür. Bu enerjinin dörtte biri bu santrallerden karşılanmaktadır.

Hizmetler

Fildişi Sahili Batı Afrika Bölgesi'nin en gelişmiş telekomünikasyon altyapısına sahiptir. Sektör gayri safi yurt içi hasılanın 10'da birine kaynaklık etmektedir. Ülkede çoğu kişinin birden fazla telefon hattı mevcut olup bunlar genellikle ön ödemeli hizmet vermektedir. Üç büyük cep telefonu operatörü Orange, MTN ve Moov'dur. Sabit telefon hattı kullanan sayısı toplam nüfusun yüzde birinden azdır. Kullanıcılar farklı şirketlerin avantajlarından yararlanmak amacıyla birden fazla sim kart kullanmaktadır. Sim kart kullanıcıları arasında en yaygını MTN (Güney Afrika, %39), Orange (Fransa, %35), Moov (Fas, %25) dur. İnternet hizmeti veren firmalar Orange, MTN, Moov, ve VIPNET'dir. Bu firmaların "Orange Money", "Moov Money" vb. adlar altında karşılıklı para transferini de sağlayan banka hesabına benzeyen uygulamaları da bulunmaktadır. İnternete ulaşım halkın çoğunluğu tarafından telefonlar ile sağlanmaktadır. Hanelerden internete ulaşım çok saha sınırlıdır. Bunun bir nedeni internet erişiminin nispeten pahalı olarak değerlendirilmesidir. Sektörde kablosuz ağ ekipmanı ve bunlarla ilgili hizmetler, fiber optik kablolar, faturalama çözümleri üreten yazılımlar, mobil bankacılık hizmetleri, siber güvenlik hizmetlerinin önde geldiği ve fırsat olarak görüldüğü söylenebilir.

Aşağıda faydalı olabilecek kurumlar ve internet adresleri paylaşılmaktadır:

L'Autorité de Régulation des Télécommunications de Côte d'Ivoire (<https://www.artci.ci>)

Agence Nationale du Service Universel Des Telecommunications-tic (<https://www.ansut.ci>)

Ministère de l'Économie Numérique, des Télécommunications et de l'Innovation (<https://telecom.gouv.ci>)

L'Union Nationale des Entreprises de Télécommunications (UNETEL) (<https://unetelci.org>)

Fildişi Sahilindeki ana havalimanı Abidjan'daki Felix Houphouet Havaalanı'dır. Türk hava yolları Türkiye'den Fildişi Sahili'ne, Fildişi Sahili'nden Türkiye'ye her gün uçuş gerçekleştirmektedir.

Fildişi Sahili Sağlık Bakanlığı, sağlık turizmcileriyle de çalışmakta; hâlihazırda ülkeden önemli sayıda kişi Türkiye'deki hastanelere tedavi olmaya gitmektedir. Bu durumun bir nedeni Türkiye'deki hastanelerin daha ucuz ve kaliteli hizmet vermekte oluşudur.

Elektronik Ticaret

Fildişi Sahili'nin telekomünikasyon altyapısı ve büyüyen internet pazarı, e-ticaretin daha da geliştirilmesi için zemin hazırlamıştır. E-ticaret sektörü ayrıca yatırımcılara çevrimiçi ödemeleri güvence altına almak için siber güvenlik teknolojisi hizmetleri sağlama fırsatı sunar.

Ülkenin dijital ekonomi programı, ulusal kalkınma planına entegre edilmiştir ve bir dizi mali ve idari hizmetin dijitalleştirilmesini içermektedir. E-ticaret pazarına, işletmeden müşteriye (B2C) ve müşteriden müşteriye (C2C) hareket hakimdir. Sektör gıdadan elektronik eşyaya kadar geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır. Elektronik ve ev aletleri, sunulan ürünlerin yaklaşık yüzde 70'ini kapsar. E-Ticaret pazarının değeri yaklaşık 80 milyon dolardır. E-Ticaret ekosistemi; uluslararası, ulusal, büyük, orta, başlangıç ve resmi olmayan çevrimiçi sosyal medya satıcılarından oluşur. Birçok yeni girişimin gelişimi, e-ticaret web sitesi oluşturma ve tasarımı açısından fırsatlar olduğu anlamına gelir.

Ülke, ilgili bölgesel ve uluslararası yasalarla uyumlu olarak sektör için 2013 yılında bir yasa çıkarmıştır. Yasa, müşteri gizliliğinin korunmasını ve siber suçlar için cezaları içerir. Yabancı yatırım konusunda herhangi bir kısıtlaması yoktur. E-ticaret şirketleri, diğer şirketlerle aynı teşvikleri alır. Fildişi Sahili Telekomünikasyon Düzenleme Kurumu (ARTCI) sektörü düzenler ve İletişim ve Dijital Ekonomi Bakanlığı'na rapor verir. E-Ticaret yapmak için bir lisans gereklidir ve firmanın hükümetin Yatırım Teşvik Merkezine kayıtlı olması gerekir.

Büyüyen orta sınıf, çoğunlukla profesyonel e-ticaret web sitelerinden satın alırken, nüfusun büyük bir kısmı Facebook veya diğer sosyal platformlarından satın alım yapar. E-Ticaret sektörü, pazarın yaklaşık yüzde 75'ini oluşturan mobil interneti kullanan sosyal medyadaki gayri resmi satıcılar tarafından domine edilmektedir. Sınırlı kredi kartı kullanımı ile e-ticaret oyuncuları, teslimatta nakit ödemenin ardından bir çevrimiçi sipariş sistemi geliştirmiştir. Bu sistem siber suçlardan kaynaklanan riskleri azaltır. Güvenlik sorunlarını ve lojistik sorunları azaltmak için mobil para (Orange Money, Mtn Money) ve kapıda ödeme dahil olmak üzere çeşitli ödeme yolları geliştirilmiştir. Fildişi Sahili'nde internet üzerinden satış işlemleri hali hazırda gerçekleşmekte olup "glovo", "jumia" gibi bilinen örnekler bulunmaktadır. Bunlar sosyal medya üzerinden yoğun reklam kampanyaları düzenlemektedir.

Madencilik

100 milyon varil petrol rezervine sahip olan ve rafine petrol ürünleri üretiminde kendi kendine yetebilen Fildişi Sahili, Batı Afrika Bölgesi'nin başlıca tedarikçilerden biridir. Günde yaklaşık

100.000 varil üretmektedir. Petrol ihracatı, toplam ihracatın yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır.

Fildişi Sahili'nin doğal gaz rezervleri 1 trilyon kübik metredir. Hükümet, doğal gaz tüketiminin orta vadede %50 artacağını öngörmektedir. Ayrıca Fildişi Sahili'nin bölgenin doğal gaz ihracatçısı olması beklenmektedir. Doğal gaz üretiminin önümüzdeki 20 yıl içinde günlük ortalama 35 milyon kübik metreye ulaşması beklenmektedir.

Sektör hem petrol hem doğal gaz açısından keşif, sondaj ve depolama açısından fırsat olabilir. Dolayısıyla bu alanlarla ilişkili olabilecek diğer alanlar da önemli olabilir. Yenilenebilir enerji talep edildiği için bu alanlar da başka bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Enerji

Fildişi Sahili çok önemli doğal zenginliklere sahiptir. Hidroelektrik santralleri aracılığıyla 2030 yılında 1400 MW elektrik enerjisi üretebilme potansiyeli hedeflenmektedir. 15 civarında küçük hidroelektrik santrali geliştirilmesi de planlanmaktadır. Ayrıca, bir tarım ülkesi olan Fildişi Sahili'nde 12 milyon ton olarak tahmin edilen potansiyel tarımsal, tarımsal-endüstriyel ve evsel atık bulunmaktadır. Bu kapsamda biomass enerji santralleri aracılığıyla 2030 yılına kadar 66 MW enerji üretilmesi planlanmaktadır. Bu konular hakkında karar vericiler Maden, Petrol ve Enerji bakanlığı; Maliye ve Ekonomi Bakanlığı, Bütçe Bakanlıklarıdır.

Termal santraller ise CiPrel (1994) 3,477 GWh; Vridi (1995) 208 GWh; AZito 3,202 GWh elektrik enerjisi üretebilmektedir. Barajlardan ise Soubré barajı 1.479 GWh ; tAabo barajı 805 GWh; Buyo barajı 665 GWh; Kossou barajı 235GWh; AyAlé barajı 185 GWh elektrik üretmekte olup Faye Barajında üretim yoktur. Bunların yanında üç adet gaz sağlayıcı firma vardır. Bunlar gaz satım ve alımı için devletle sözleşme yapmışlardır. Petroci CI, Foxtrot International, Canadian Natural Resources firmalarıdır.

ANARE-Ci düzenleyici olarak görev yapmakta; yasa ve yönetmeliklerin yanı sıra sözleşmelere uyumu izlemek, anlaşmazlıkları çözmek, kamu hizmeti kullanıcılarını korumak ve ayrıca elektrik sektörü düzenlemesinin durumuna tavsiye ve yardım sağlamakla görevlidir.

Bunların yanında iki önemli devlet şirketi faaliyette bulunmaktadır: La Cie ulusal düzeyde elektrik hizmetinin satıcısıdır. Soubre barajı dışında elektrik ve ilgili elektrik enerjisinin taşınması, ithalatı, ihracatı, dağıtımı ve pazarlanması için kullanılan elektrik sektöründeki kamu mallarının işletilmesinden, bakımından ve müşterilere sunumundan sorumludur.

CI-Energies (devlet şirketi, proje yöneticisi) elektrik sektöründeki devlet varlıklarını yönetmek, mali akışları ve enerji akışlarını izlemek ve ayrıca devlet yatırım işlerinin proje yönetimi ile görevlidir. Dünya bankası verilerine göre ülkede elektriğe ulaşım yüzde yetmiş civarındadır. Son yıllarda elektrik ulaşım ağı hızla artmıştır.

Enerjinin sağlanmasında farklı kombinasyonlara ilgi artmaktadır. Hidroelektriğin yanında, güneş enerjisi ve biomass üzerinde de durulmaktadır.

Bölgedeki en iyi enerji altyapısına sahip olan ülkelerden biri olarak Fildişi Sahili, bölgenin üçüncü en büyük elektrik sistemine sahiptir. 2020 itibarıyla Fildişi Sahili yaklaşık yüzde 60'ı termal, %40'ı da hidroelektrik barajlar tarafından sağlanan 2179 MW güce sahiptir.

Fildişi Sahili açısından ülkenin tamamına elektriğin ulaşması ve enerji sağlanmasının öncelikli olduğu düşünülmektedir. Kentsel bölgelerde elektriğe ulaşım kolayken, kırsalda zorlaşmaktadır. Fildişi Sahili'nin enerji açığını kapatmak için elektrik enerjisi veren kaynakları çoğaltmaya çalıştığı ifade edilebilir. Dolayısıyla yenilenebilir enerji kaynakları da önemlidir.

Daha ayrıntılı bilgi elde etme isteyenler için ilgili kurum ve kuruluşlara aşağıda yer verilmektedir:

Ministère des Mines, du Pétrole et de l'Energie (<http://www.mpeder.ci/>)

Côte d'Ivoire Electricity Regulation Authority (ANARE-CI) <https://anare.ci>

Côte d'Ivoire Energies (CI-Energies) <https://www.cie.ci>

Ivoirian Association of Renewable Energy (AIENR); (+225 27 2175-0880; +225 0707-385-807; organisation@aienr.org)

<http://www.petroci.ci>

<https://www.foxtrot-international.com>

<https://www.cnrl.com>

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

Ülke nüfusunun tahmini olarak 29 milyon civarında olduğu ifade edilmektedir. Bu nüfusun çoğunluğu ormanların daha sık olduğu güney bölgesindedir ve Atlantik Okyanusu'na kıyısı olan kentlerde ikamet yoğunluğu vardır. Fildişi Sahili nüfusunun yaklaşık yarısı müslüman olup önemli bir çoğunluğu Hristiyan'dır. Az sayıda animizm inancı taşıyanlar da vardır. Ülke nüfusunun çoğunluğu 25 yaşın altında olup kadın başına doğum 3,5 çocuktur. Genç nüfusun çok olması iş gereksinimi doğurmakta, ergen hamileliği ve HIV'nin yaygınlaşmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Toplam nüfusun yarısından çoğu kentlerde yaşamaktadır. Yaşam beklentisi 63 yaştır. Her 1000 kişiye 0,16 doktor düşmekte olup önemli sayıda doktor açığı bulunmaktadır. Gıda ve sudan kaynaklanan ana bulaşıcı hastalıklar ishal, hepatit A ve tifo iken; sıtma, humma ve menenjit de yaygındır. Ülkede okuma yazma oranı %90 civarındadır. 15-25 yaş arası genç işsizlik oranı %6 civarındadır.

Ülkenin başkenti Yamoussoukro olmakla birlikte Abidjan idarenin başkenti görünümündedir. Abidjan aynı zamanda ekonomik başkent olarak bilinir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Abidjan Büyükelçiliği de Abidjan'dadır. Abidjan ve Yamoussoukro özerk olmak üzere bunlar dahil 14 bölgeden oluşur. Ülkede Fransızların medeni kanununa dayalı medeni hukuk sistemi bulunmaktadır.

Ülke "African Miracle" olarak da adlandırılmaktadır. Nitekim ekonomik gelişme anlamında Batı Afrika içinde önemli bir noktada olup bu gelişmişlik kakao üretimi ve ihracı ile dışardan aldığı yatırımlarla ilgilidir. Mevcut durumda ülkede özel sektör yönelimli bir büyüme modeli uygulanmaktadır.

İş Kültürü

Fildişi Sahili'nin resmi dili, iş adamlarının ve hükümet yetkililerinin konuştuğu dil olan Fransızcadır. Ancak yerli halkın kullandığı yerel diller bulunmaktadır ve bunlardan en yaygın olanı Dioula'dır. Bazı iş adamları İngilizce konuşsa da çok yaygın değildir. Pazara giriş bakımından önemli bir sorun alanı ülkenin Fransız temelli yasal, ticari, finansal sistemi ve iş yapma şeklinin pazara girmek isteyenler için caydırıcı olabilmesidir. Ülkede başarılı iş yapan şirketler işlerini yürütebilmek için iyi derecede Fransızca bilen kişilerden yararlanmaktadır. Ülkede profesyonel olarak mütercimlik yapan firmalar bulunmaktadır. Ayrıca iş adamlarının çok sayıda kartvizit taşıması, reklam materyallerinin Fransızca dilinde olması beklenir.

Ülkeye ziyaret sırasında genellikle sıcak olan hava koşullarına uygun takım elbise giyilmesi, genellikle yağışlı geçen nisan-temmuz; ekim-kasım gibi aylarda dikkatli olunması gerekir. Genellikle ağustos ayı olmak üzere iş adamları tatile çıkmaktadır. İş ziyareti için gelenler Abidjan'da ve çoğu büyük şehirdeki kiosklardan SIM kart satın alabilir. Wi-Fi çoğu otelde mevcuttur.

Fildişi Sahili'nin yavaş ve şeffaf olmayan karar verme süreci, daha önce de ifade edilen paketleme gibi hususlar ile iş yapma kültürünün Fransız temelli olmasının genel bir maliyet avantajı olarak Fransızca konuşan şirketler/ülkeler lehine olması, bazı alanlarda alım gücünün yeteri kadar yüksek olmaması da bir zorluk olarak değerlendirilebilir.

Bunların üstesinden gelinebilmesi için ülkenin ziyaret edilmesi ve ilk elden bilgi temin edilmesi, ülkenin ilgili kurumlarıyla ve ticari örgütleriyle doğrudan temaslar kurulması, yasal olarak gerekli olmasa bile ülkede danışmanlık faaliyeti yürüten firmalardan yararlanılması uygun olabilir.

Fildişi Sahili'nde çoğu ülke ile uluslararası telefon görüşmesi yapılabilmektedir. Fildişi Sahili'nin uluslararası telefon kodu 225'dir. Kablo, teleks, faks, çağrı ve internet hizmetleri mevcuttur. Cep telefonları yaygın olarak kullanılmaktadır.

Abidjan'daki Félix Houphouet-Boigny Uluslararası Havalimanı, Fildişi Sahili'nin ana havalimanıdır. Yolcu ve yük hacmi açısından, havalimanı bölgenin en büyüklerinden biridir. Abidjan'a hizmet veren uluslararası havayolları arasında Air Algérie, Air Burkina, Air Côte d'Ivoire, Air France, Air Senegal, ASKY, Brussels Airlines, Middle East Airlines, CEIBA Intercontinental, Corsair, Egypt Air, Emirates, Etiyopya yer almaktadır. Airlines, Kenya Airways, Moritanya Airways, Middle East Airlines, Royal Air Maroc, Rwanda Air, Tunis Air ve Türk Hava -Yolları'dır. Türk Hava yollarının ülkeye günlük uçuşları mevcuttur. Özel bir şirket olan Aéroport International d'Abidjan (AERIA), Abidjan havaalanını yönetmektedir. Fildişi Sahili'ndeki diğer iç hat uçuşları olan şehirler, Air Côte d'Ivoire tarafından hizmet verilen Bouaké, Korhogo, Man, Odienné ve San Pedro'dur.

Sağlık açısından bakıldığında ülkede sıtma, tifo vb. hastalıkların yaygın olduğu bilinmelidir. Ülkeye ziyarette bulunacakların seyahat sağlığı merkezinden gerekli bilgileri almaları tavsiye edilmektedir. Yine de herhangi bir problem olması durumunda ülkede bulunan özel hastanelere gidilebilir.

Para Kullanımı

Fildişi Sahili, XOF olarak sembolize edilen ve yazılı olarak CFA olarak anılan resmi para birimi simgesi olan Batı Afrika frangı'nı kullanır. Diğer para birimlerinden ağırlıklı olarak avro tercih edilmektedir.

Özellikle iş yapım süreçlerinde peşin para ile işlem yapıldığı görülmektedir. Çek kullanımı söz konusu olsa bile çek paraya dönüşmeden mal teslimi yapılmayabilmektedir. Bu da çek kullanımını sınırlamaktadır.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Fildişi Sahiline seyahat edecek umuma mahsus ya da resmi pasaport hamili Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Fildişi Sahili temsilciliklerinden vize almış olmaları gerekmektedir. Türkiye'de Fildişi Sahili Büyükelçiliği İlk Bahar Mahallesi, Galip Erdem Caddesi, Fahreddin paşa sokak, No: 5 Çankaya adresindedir. Ayrıca 0312 446 01 14 numaralı telefondan ulaşılabilmektedir.

Sarıhumma aşısı zorunludur. Sınır kapısında aşı kartı sorulabilmektedir. Tetanoz, polio, difteri, menenjit, tifo, hepatit A ve hepatit B'ye karşı aşılanmış olmakta yarar vardır. Aşısı olmayan belli başlı hastalık olarak sıtma yaygındır. Söz konusu hastalığa karşı alınabilecek önlemler konusunda bir sağlık merkezine danışmak gerekmektedir. Kuş gribine karşı da dikkatli

olunması tavsiye edilmektedir. Kovid 19 salgını ise Dünya geneline göre Fildişi Sahili'nde gayet düşük bir seviyede seyretmiştir.

Abidjan'da adi suç oranı yüksektir. Suç oranının yüksek olması kişilerin kentte dolaşmasını engellememektedir. Ancak, özellikle gece saatlerinde silahlı araç soygunu ve hırsızlık olaylarının artabildiğinin dikkate alınması gerekmektedir.

Resmî Tatiller ve Mesai Saatleri

Bazı kutsal günler resmî tatil kapsamındadır. Bu tatiller Ramazan ve Kurban Bayramları gibi ülkede çoğunluğu teşkil eden Müslüman ve Hristiyanların özel günleridir. 2023 yılı için tatil günleri aşağıda verilmiştir.

– 1 Ocak Pazar	Yeni yıl
– 10 Nisan Pazartesi	Paskalya
– 19 Nisan Çarşamba	Kadir gecesi
– 21 Nisan Cuma	Ramazan Bayramı
– 1 Mayıs Pazartesi	İşçi bayramı
– 18 Mayıs Perşembe	Hız. İsa'nın göğe yükselişi
– 29 Mayıs Pazartesi	Hamsin Yortusu
– 28 Haziran Çarşamba	Kurban Bayramı
– 7 Ağustos Pazartesi	Ulusal Bağımsızlık Günü
– 15 Ağustos Salı	Hız. Meryem'in göğe yükselişi
– 28 Eylül Perşembe	Mevlit Kandili
– 1 Kasım Çarşamba	Azizler günü
– 15 Kasım Çarşamba	Barış Günü
– 25 Aralık Pazartesi	Noel

Yerel Saat

Türkiye ile Fildişi Sahili arasında üç saatlik bir zaman dilimi farkı bulunmaktadır. İş yerleri genellikle sabah 9.00-akşam 17.00-18.00 arasında açık bulunmaktadır. Resmî tatil günlerinde işyerleri genellikle kapalıdır. Ancak outletler ve restoranlar açıktır.

Genel olarak bankalar hafta içi saat 4'e kadar açıktır. Çoğu firmada öğle arası 12:30 gibi başlamaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Yasal olarak çok sayıda şirket türü bulunmaktadır ve bunlar anonim, limited, kollektif, komandit şirketler gibi bazı özellikleri barındırmaktadır.

Şirket Kurma Prosedürü

Şirket kurmanın oldukça ayrıntılı sayılabilecek prosedürü ve gerekleri bulunmaktadır. Ancak bu şirketlerin tamamının kurulması ve kayıt gibi işlemler hakkında CEPICI (Yatırım Teşvik Kurumu)ye başvurulmaktadır. (https://cepici.gouv.ci/#formalites_ent) adresinden şirket kurmak için gerekli belgelerin ve prosedürel işlemlerin neler olduğu kolaylıkla görülebilmektedir.

Ancak yasal prosedürle birlikte birkaç hususa değinmek faydalı olacaktır:

Yabancı Şirketin Bağlı Şirketi (Succursale): Abidjan Tribunal de Première Instance'ta tescil edilene kadar yabancı bir şirketin şubesinin kurulmasına izin verilmez. Bağlı şirket, tescil edildikten sonra bir Fildişili kuruluşu olarak kabul edilir ve ana şirketten yasal olarak bağımsızdır.

Limited Liability Company (Société à Responsabilité Limitée, SARL): İş ortamını iyileştirmeye yönelik reformların bir parçası olarak CEPICI, herhangi bir SARL'nin oluşturulması için gereken minimum sermaye gereksinimi olan 1.000.000 CFA'yı (yaklaşık 1525 euro) kaldırdı. Artık işletme kaydı için 15.000 CFA (yaklaşık 25 euro) ödenmesi gerekmektedir. SARL'lerin en az bir hissedarı olmalıdır. Hisse senedi ihraç edilmez.

Sermaye Şirketleri (Société Anonyme, SA): Sermaye şirketlerinin en az bir hissedarı olması gerekir. Her hissenin nominal değeri en az 10.000 CFA (yaklaşık 16 euro) olmalıdır ve hisse senetleri için minimum 10.000.000 CFA (yaklaşık 15250 euro) sermaye gereksinimi vardır. SA'lar ve halka açık şirketler için 100.000.000 CFA (yaklaşık 153.000 euro). Yönetim kurulu toplantıları düzenli olarak yapılmalıdır. Bir şirketin sermayesi 2,5 milyar CFA'nın (yaklaşık 4 milyon euro) altındaysa, şirket için hisse senedi değerinin yüzde birinin onda altısı oranında bir hisse senedi kayıt vergisi vardır. Sermaye değeri 2,5 milyar CFA'nın üzerinde olan şirketler için kayıt vergisi oranı düşürülür.

Diğer iş biçimleri arasında bölgesel ofisler, şahıs şirketleri, yerel temsilcilik veya distribütörlük düzenlemeleri, sınırlı ve genel ortaklıklara benzer çeşitli kuruluşlar ve tamamen veya kısmen devlete ait şirketler yer alır. Tüm ticari kuruluşlar, faaliyete başladıktan sonraki 30 gün içinde kaydolmalıdır. Seçilen iş türü SARL veya SA ise, Ticaret Sicili'ne aşağıdakiler sunulmalıdır: şirket tüzüğü'nün bir kopyası; şirketin kurulmasına izin veren tutanaklar.

Şirketler, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'na yıllık bilanço ve kar-zarar hesaplarını ve Ticaret Bakanlığı Vergi Dairesi'nden işe başlama beyannamesini vermek zorundadır.

Şirket kurma işlemleri doğrudan takip edilebileceği gibi bir notere ya da adınıza bu işleri takip edebilecek bir kişiye belli bir bedel karşılığında da verilebilmektedir. Noter üzerinden gidilirse

kurulu sermaye miktarına göre belli bir oran belirlenir. Bir kişi aracılığı ile kurmak istenilirse anlaşılabilir tutara göre bir ücret ödenir. Şirket kurulumunda ilgili belgelerde şirketin faaliyet alanına ne yazılırsa o sektörlerle ilgili ticarette/faaliyette bulunulabilmektedir. Tek bir şirket farklı faaliyet alanlarında bulunabilmektedir. Şirket, mal veya malzeme ithalat veya ihracatını planlıyorsa, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Dış Ticaret Birimine ithalatçı veya ihracatçı olarak kayıt yaptırmak zorundadır. Ayrıca temsilcilik ofisi, acenta açılması da söz konusu olabilir. Yine bunlar hakkında da CEPICI'ye başvurulması gerekmektedir. Nihai olarak yasal prosedürün tamamlanabilmesini teminen bir avukattan faydalanılması tavsiye edilmektedir. Ülkede bulunan avukat listesine ise ülkenin baro birliğinden ulaşılabilir. <http://www.ordredesavocats.ci/>

Şirket kurma işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi ve bilgi alınabilmesini teminen CEPICI'den bazı kişilerin iletişim bilgileri paylaşılmaktadır:

Service et Formalités et Assistance -

E-posta: ibrahim.sakho@cepici.ci

Support and Formalities Service

Tel: +225 77 37 23 27

Immeuble LE DJEKANOU Plateau 2ème étage

Site: www.cepici.gouv.ci

Mlle ZAMA Alice Florence - Alice ZAMA

E-posta: alice.zama@cepici.ci

Service Formalités et Assistance

Support and Formalities Service

Guichet Unique / One-stop shop CEPICI

Tel standard:+225 20 30 23 85 / LD: +225 77 73 87 26 /

Fax:+225 20 30 23 94

2ème étage immeuble DJEKANOU Plateau

Bankacılık Mevzuatı

Bankacılık faaliyeti, Fildişi Sahili'ndeki kredi kurumlarını düzenleyen 2009 tarihli bankacılık yasasına tabidir. 2020 yılı sonunda 29 ticari banka, finans alanında uzmanlaşmış 2 enstitü, 45 mikrofinans kuruluşu, 3 cep telefonu operatörü parasal ürünler sunmaktadır.

Fildişi Sahili'ndeki bankacılık sektörü oldukça rekabetçidir ve Abidjan'ın Batı Afrika'da bir finans merkezi olarak önemi artmaktadır. Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası (Banque Centrale des États de l'Afrique de l'Ouest - BCEAO), 2020 sonu itibarıyla Fildişi Sahili'nde çoğunun ülke çapında şubeleri olan 30 banka olduğunu bildirmiştir. Toplam banka şube sayısı 2010'da 324 iken 2019'da 725'e çıkmış olup iki kattan fazla artmıştır. Fildişili bankaların çoğu BCEAO'nun asgari sermaye gerekliliklerine uymaktadır. Bazı kamu bankalarının çok sayıda takipte kredisi var.

Yabancı bankaların Fildişi Sahili'nde faaliyette bulunmalarına izin verilmektedir. Bunlar, WAEMU'nun Bankacılık Komisyonu'nun düzenlemelerine tabidir.

Kazanılan sermaye ve gelirin transferi veya ülkesine iadesi veya konvertibl döviz ile finanse edilen yatırımlar konusunda herhangi bir kısıtlama yoktur. Bir yatırım kurulduktan ve belgelandikten sonra, hükümet temettü havalelerini ve/veya sermayenin ülkesine geri dönüşünü düzenli olarak onaylar. Aynıısı, diğer işlem türleri (örneğin ithalat, lisans ve telif ücreti) talepleri için de geçerlidir. Bu durum zaman zaman para havale işlemlerini geciktirse de nihai olarak paranın aktarımı sağlanmaktadır.

SGBCI, BIAO, BICICI, UBA, Ecobank, Citibank gibi bankalar bulunmaktadır. Fildişi Sahili'nde bazı sigorta şirketlerine aşağıdaki internet adresinden erişilebilmektedir: Liste des Societes D'Assurances Non Vie Agrees En Cote D'Ivoire https://assurances.tresor.gouv.ci/assur/wp-content/uploads/2019/07/19_07_2019_Publication-site-DA-Liste-des-soci%C3%A9t%C3%A9s-Non-vie-Juillet-2019.pdf

Son olarak 20.04.2022 tarihi itibariyle yeni bir düzenleme ile Ticaret, Sanayi ve Kobilerin Desteklenmesi Bakanlığı kurulmuş olup bakanlığını Sayın Souleymane DIARRASSOUBA, Ekonomi ve Maliye Bakanlığını ise Sayın Adama COULIBALY yapmaktadır.

Vizeler

Resmi pasaportlar (Diplomatik, Hizmet ve Hususi), ilk giriş tarihinden itibaren her altı (6) ay içerisinde doksan (90) günü aşmamak kaydıyla vizeden muaftır. Umuma mahsus pasaport hamilleri ise vizeye tabidir.

Kaynak: T.C. Abidjan Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği